

В полунощ на **22 август 1989 г., преди 22 години**, Турция затваря границата с НРБ, тъй като не може да осигури място на българските турци, които са принудени от комунистическите власти да напуснат страната в резултат на насилствения „възродителен“ процес.

По време на „**Голямата екскурзия**“ (май-август 1989 г.) около 360 000 български турци са изселени от родината си в Турция. От тях около 150-160 000 са принудени да се върнат обратно, след като са продали на безценица домовете и покъщнината си.

По повод августовските събития отпреди 22 години в България сайтът **Държавна сигурност.com** представя за първи път в няколко части събитията, свързани с „възродителния“ процес. Предлаганата поредица е част от главата „Престъпления“ в документалната книга на Христо Христов [„Тодор Живков. Биография“](#) , изд. „Сиела“, 2009 г.

В [част 1](#) се представя политиката на БКП след 9 септември 1944 г. спрямо турското малцинство.

[Част 2](#) се отнася за подготовката за „възродителния“ процес.

[Част 3](#) съдържа първите показания на Тодор Живков пред прокуратурата по дело №1, дадени през февруари 1990 г.

В [част 4](#) са признанията на члена на Политбюро **Милко Балев**, който генералният секретар назначава за ръководител на специална комисия за „възродителния“ процес.

:

Показанията на Милко Балев пред прокуратурата по дело № 1 за "възродителния" процес

Милко Балев*, началник на кабинета на Живков и член на Политбюро на ЦК, свидетелства за важни акценти от партийната политика за „възродителния“ процес и разказва съществени подробности за активната роля генералния секретар.

Балев дава показания по дело № 1

, по което става съпроцесник на Живков, в началото на март 1990 г., когато е разпитан от прокуратурата и първите въпроси към него са свързани именно с насилствената смяна на имената на българските турци:

„До започването на т. нар. възродителен процес имаше една линия на партията към тюрко-езичното население у нас. Тази линия беше на приобщаването им към нашата социалистическа нация, в утвърждаване на съзнанието, че са граждани на нашата социалистическа България, линия, за подкрепа и развитието на селищата с такова население. В Политбюро беше приета специална програма за работа с българските турци през 1980 г.

През 1984 г. на свое заседание Политбюро утвърди решение за по-нататъшно сплотяване и приобщаване на българските турци към делото на социализма и политиката на БКП. В работата на подготовката на решението са взели участие, каквато е практиката, отговорни другари от идеологическия, от организационния отдел на ЦК, вероятно и от икономическия отдел, защото имаше приведени икономически мерки. На същото заседание се изказа генералния секретар Живков, който подкрепи предложеното проекто-решение и правилността на провежданата към българските турци политика.

Пристъпи се към практическото осъществяване на решението и набеязаните задачи. Възможно е да е проведена среща с първите секретари на окръжните комитети и други отговорни партийни активисти, която да е била ръководена от мен. Не съм присъствал на срещите през октомври и ноември 1984 г.

За акцията за масовата смяна на имената разбрах от разговори, които започнаха да се водят в ЦК на БКП. Предполагам, че идеята за възродителния процес е възникнала у Живков и е обсъждана с някои другари. Предполагам, че в обсъждането са взели участие Димитър Стоянов като министър на вътрешните работи, Георги Атанасов като секретар по организационните въпроси и още някой.

След това се проведе заседание на Политбюро през януари 1985 г., на което беше изнесен отчетен доклад. В него бяха обсъдени резултатите за преименуването на населението с турско-арабски имена. **Спомням си, че Живков** се изказа. Беше взето решение да се поведе среща с членовете на Политбюро и секретарите на ЦК, с първите секретари на ОК на БКП и с други отговорни партийни дейци по този въпрос. И действително на 18 януари 1985 г. беше проведено такова съвещание. На него доклад изнесе Георги Атанасов, тогавашен секретар на ЦК по организационните въпроси.

Изказа се и Тодор Живков като в изказването му се отчете положителния опит в Кърджалийски окръг и по-специално на окръжния секретар на БКП Георги Танев за бързата и ефективна смяна на имената. Затова и по-късно по предложение на Живков Георги Танев и решение на Политбюро беше удостоен със званието „Герой на НРБ“ без да се оповестява в „Държавен вестник“ и в средствата за масова информация.

Може още в началото на януари 1985 г. на първото заседание на Политбюро, а може би и преди това е била изградена специална комисия. От началото на януари 1985 г. тя се възглавяваше от Пенчо Кубадински. В нея влизаха Георги Атанасов, Петър Младенов, Стоян Михайлов, Димитър Стоянов. Обикновено комисията се събираше в кабинета на Кубадински в ОФ.

Беше взето решение членовете и кандидат-членовете на Политбюро, секретарите на ЦК и други някои ръководители да посетят окръзите, където да проведем съвещание с окръжните партийни активни, на които да изнесем доклади по възродителния процес. Имаше разработен доклад от идеологическия отдел на ЦК. Указанията беше да се придържахме към доклада. В него се сочеше положителния опит в Кърджали и се обосноваваше новата линия на партията по този въпрос. В доклада беше залегнало, че онези, които не се съгласят да се преименуват и искат да се изселят, пътят им е открит на север, към Белене. Аз бях определен за Хасковски окръг. Първи секретар на партията там беше Стоян Стоянов, а началник на ОК на МВР беше Георги Милушев, който по-късно стана началник на УБО. На проведеното съвещание се изказаха различни лица

Написано от Христо Христов
Неделя, 28 Август 2011 14:54

и граждани в подкрепа на осъщественото преименуване. Не беше съобщено за ексцесии и насилствено преименуване.

По-късно през 1986 г., не си спомням точната дата, Политбюро по предложение на Живков определи на чело на комисията по възродителния процес, да застана аз. Освен мен в комисията влизаха още Чудомир Александров, Йордан Йотов, Пенчо Кубадински, Димитър Стоянов – кандидат-член на Политбюро, Стоян Михайлов, секретар на ЦК. Съображенията да оглавя комисията бяха следните: Възникнаха много международни проблеми във връзка с възродителния процес и това ми беше възложено като председател на Комисията по външнополитическите въпроси към ЦК. Когато Живков излезе с това предложение не е излагал доводи, предложението му се прие от членовете на Политбюро.

На една среща с първите секретари на ОК Живков предложи Комисията към Политбюро да разработи по-нататъшна стратегия за осъществяване на възродителния процес, която да бъде внесена за утвърждаване в Политбюро. Пристъпихме към изпълнение на тази задача. Редица въпроси обсъдихме в комисията. Съображения за съдържанието и проблемите на по-нататъшната стратегия във връзка с възродителния процес изложиха всички другари. Окончателно не успяхме да разработим такъв документ. Не успяхме да разработим дългосрочна програма, определяща по-нататъшната стратегия на партията по възродителния процес. На няколко пъти бях критикуван за проявена слаба активност в Политбюро по тези въпроси за възродителния процес и дейността на комисията, (след избирането на Димитър Стоянов за член на Политбюро и секретар на ЦК, комисията е оглавена от него, б. а.).

Друга задача, по която комисията работи, беше изготвяне на тезиси по възродителния процес. Разработването на тезисите беше осъществено от Стоян Михайлов. За тази цел той беше привлякъл учени специалисти. Имаше вариант на тезисите, които обсъдихме в комисията. Бяха направени редица забележки и препоръки. По-късно окончателното оформяне на тезисите беше поето от Димитър Стоянов. Трябваше да излязат като документ на БАН или на някое друго учреждение, а не като документ на ЦК. Доколкото зная тезисите излязоха. Към комисията имаше и работна група от завеждащ отдели на ЦК и специалисти. Към нея бяха Димитър Ганчев – зам.-завеждащ на идеологическия отдел на ЦК, зам.-завеждащия организационния отдел в ЦК, зам.-министъра на вътрешните работи Стоян Савов, Иван Ганев – зам.-министър на външните работи, Григор Стоичков – от Министерския съвет, Емил Марков и някои други. Любен Шопов от МВНР.

Написано от Христо Христов
Неделя, 28 Август 2011 14:54

Задачата на работната група беше в оперативен порядък да се следи как се осъществява възродителния процес, да набелязва мерки за разрешаването на възникнали въпроси по места, както и мерки по линия на външнополитическата дейност. Обикновено от МВР получавахме справка, в която се съдържаше каква турска пропаганда е правена срещу възродителния процес, какви инициативи са предприети в Турция и в международна линия и трябва да предприемем ние с тези акции на турците. Подобна информация имаше и от МВНР, от идеологическия и организационния отдел на ЦК.

На заседанията на работната група утвърждавахме какво трябва да се предприеме, кой да го извърши и в какъв срок. По възродителния процес имаше специална група в МВНР и в идеологическия отдел на ЦК. Там се подготвяха евентуалните мерки, които трябваше да се предприемат вътре в страната и в международен план. По-специално с политико-теоретичната разработка на проблемите с възродителния процес се занимаваше Стоян Михайлов – секретар на ЦК.

Имаше изграден координационен съвет от учени и специалисти към БАН по този въпрос. Мисля, че се оглавяваше от Страшимир Димитров. Непосредствено с този координационен съвет работеше Стоян Михайлов. Комисията и работната група не сме се занимавали с непосредствените мерки, провеждани от МВР вътре в страната. По тези въпроси министърът на вътрешните работи Димитър Стоянов непосредствено контактуваше с Живков.

По-късно се създаде координационен съвет по възродителния процес в ЦК и отдел „Патриотично възпитание“, който имаше за задача да се занимава с проблемите на възродителния процес. И последната година работата по възродителния процес фактически по политическите мерки се съсредоточи в секретариата на ЦК, който се ръководеше от Димитър Стоянов. В секретариата вече се разглеждаше работата на общинските съвети на партията по възродителния процес и други свързани с него проблеми. Трябва да отбележа, че Политбюро се е занимавало с въпроси, свързани с възродителния процес по разни поводи, в това число и когато са обсъждани аспекти и задачи по външните отношения с Турция.

През лятото на 1987-1988 заедно с другарите Петър Младенов и Пенчо Кубадински посетихме Живков в Евксиноград. Ние се обосновахме, че е необходимо да се направи известна корекция в политиката по провеждането на възродителния процес. Предложихме и проект за решение, в което да се направят облекчения по отношение на религията, религиозните обичаи и празници като Байряма, обрязванията, погребенията.

Написано от Христо Христов
Неделя, 28 Август 2011 14:54

На този проект за решение не беше даден ход.

Същият проект бяхме предварително обсъдили тримата и заедно го подработихме и предложихме на Живков. Трябва да поясня, че този проект беше разработен със знанието на Живков. Когато му докладвахме той каза „добре“, но по-нататък този проект не беше публикуван и не стана решение. На 25 октомври 1989 г. в резиденция „Бояна“ се проведе заседание на Политбюро, в което взехме участие членовете и кандидат-членовете на Политбюро и секретарите на ЦК Петър Танчев, Георги Танев, Любен Шопов, Евгени Узунов – първи секретар на ЦК на ДКМС, Минчо Чунтов, секретар на градски комитет на БКП в София, и първите секретари на областните комитети на БКП.

На съвещанието беше изнесен доклад от Тодор Живков „Единството на българския народ и практическото осъществяване на Юлската концепция“. Този доклад вероятно беше работен в кабинета на Живков, в който са участвали някои от отделите на ЦК. Докладът на Живков съдържа съществени корекции от линията, свързана с възродителния процес. Главното ударение беше поставено върху усилията да се съсредоточат за съхраняване на българските имена на преименуваните. Фактически се правеха редица отстъпления от първоначалните виждания и взетите мерки по възродителния процес относно религията, бита, обряванията и погребенията. Тук фактически се обосноваваше нова практическа линия за единение на българската нацията.”

*Милко Балев (1920-2002) е дългогодишен началник на кабинета на Тодор Живков и един от най-доверените му в партийната върхушка. Постъпва в кабинета му като помощник в края на 1950 г. от отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК. От 1954 г., когато Живков е избран за първи секретар на БКП, Балев става началник на кабинета му, на чийто пост е неизменно до 1986 г.

Балев е роден през в Троян. Член е на БОНСС и РМС (1936), а на БКП през 1942 г. През февруари 1943 г. е арестуван в София и откаран в Троян за провеждане на следствие. Там скача от прозореца на полицейското управление, защото се опасява, че няма да издържи, но оцелява и е осъден на смърт.

След 9 септември 1944 г. започва работа като секретар на околийския комитет на РМС

Написано от Христо Христов
Неделя, 28 Август 2011 14:54

в Троян, а през 1946 г. е издигнат в областния комитет в Плевен на РМС. Оттам постъпва в апарата на ЦК.
Секретар е на ЦК на БКП (1979) и на Политбюро на ЦК на БКП (1982).

Изключен е от БКП през декември 1989 г. и е осъден на 2 години затвор по дело №1, по което е съпроцесник на Живков, но присъдата му е променена в условна.

Следва